

HOUTHEMS KRANTENUITGEVERIJ

Rinus Suijkerbuijk

Toen Leonard Crolla (* 30-03-1824 en † 19-07-1867) in 1845 als "onderwijzer bij de bijzondere school van de 2^e klasse" in de gemeente Houthem werd aangesteld, kon hij niet bevroeden welke naam en faam de drukkerijactiviteiten (van hem en) zijn afstammelingen in het land van Valkenburg zouden krijgen. De naam "Crolla" wordt zelfs thans nog door een drukkerij in Houthem, zonder enige Crolla-relatie, gevoerd.

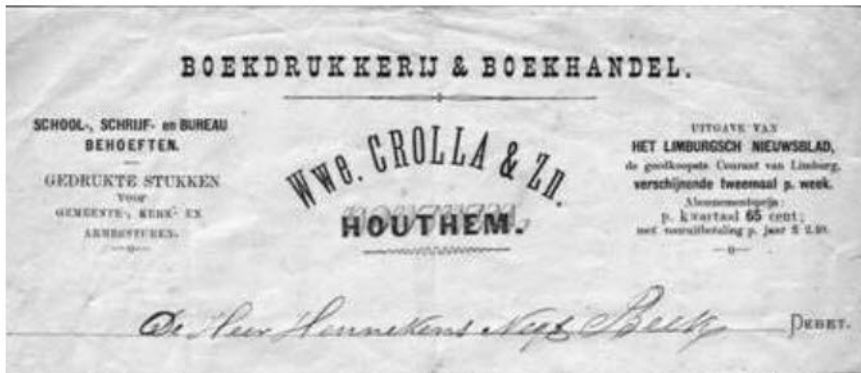
Aanvankelijk onderwijzer, gaat Leonard andere activiteiten ontwikkelen, als winkelier, leverancier van schoolbenodigdheden, als herbergier en postagent (sinds 1861). Als hij plotseling (appoplexia) in 1867 (te Waalwiller) overlijdt blijft zijn weduwe, Anna Maria Weustenraad, met acht kinderen achter. Het gezin woont dan in Houthem aan de kruising van de weg naar Meerssen en de Kerkweg, in een huis door burgemeester/rentenier A.J.F. Corneli in 1855/56 voor hen (of waarschijnlijk met diens geld) gebouwd. De Corneli's bewoonden het landgoed St. Gerlach, waar Maria Weustenraad kamenierster was. De relatie tussen de Corneli's en het echtpaar Crolla-Weustenraad moet zeer hecht geweest zijn. (En werden burgemeester, onderwijzer, pastoor en notaris niet door hun ambt reeds notabel geacht, en daardoor veroordeeld tot een vriendschappelijke samenleving?)

In zijn woonhuis vestigde Leonard Crolla een herberg, waaraan later een afzonderlijke ruimte werd aangebouwd ten dienste van de briefvengarder-activiteiten; nadien ook in medegebruik als telegraaf- c.q. telefoonkantoor. [Deze aanbouw is thans nog als afzonderlijke ruimte te onderkennen].

Later wordt het gerenommeerde Hotel Geuldal door de familie Crolla in dit pand uitgebaat.²

Drukkerij

Als enig (hoofd-)onderwijzer op een eenmansschool wist Leonard Crolla exact welke schoolbenodigdheden, als boeken, pennen, leien, griffels, schoolmeubelen en dergelijke er nodig waren. Als hij rond 1850 overstapt naar de commercie heeft hij meteen de scholen van o.a. Houthem en Valkenburg als klant.

En scholen hebben schoolboeken, en vooral de "Christenleer" (catechismus) nodig. Of Leonard zelf nog een drukkerij gevoerd heeft is onzeker; hij kan het door hem verhandelde drukwerk ook door anderen hebben laten verzorgen en dus meer als uitgever zijn opgetreden. Op het schutblad van de derde editie van de Catechismus of Christelijke Leering in 1853 prijkt "Bij L. Crolla te Houthem-St. Gerlach". Uitgever, maar ook drukker?

Wel duidelijk is dat zijn weduwe de zakelijke activiteiten voortzet, eerst alleen als Firma Wed. L. Crolla, later als Firma Wed. L. Crolla en Zn. Zulks blijkt uit rekeningen en verzoekschriften, waarbij in het briefhoofd de naam en activiteiten vermeld staan. Ook op bidprentjes wordt vaak de drukker vermeld. Sinds januari 1875 wordt "Boekdrukkerij & Boekhandel, Wde Crolla en Zn" in een briefhoofd vermeld, hetgeen de oprichtingsdatum van de eigen drukkerij vlak vóór of in begin 1875 aannemelijk maakt. En dan kunnen daar briefpapier, menu's, uitnodigingen, visitekaartjes, e.d. vervaardigd worden, en spoedig gaat men naast het kleinere drukwerk tot grotere projecten over.

Het Limburgsch Nieuwsblad.
Het Gemeentebestuur te Wittern
 aan Gebres. CROLLA te Houthem.
 voor geplaatste advertenties in het Limburgsch Nieuwsblad, als volgt:

Datum.	INHOUD.	Reeds.	Gefat der Inserties.	Totaal Reeds.	Prijs per Buget.	Restant.
					Gld.	Os.
1886 Maart	Handbediening Schiedenk Johann Gebro Crolla	30	2	60	2.40	

Kwitantie door Het Limburgsch Nieuwsblad aangeboden in maart 1886 aan het postkantoor te Meerssen ter inning bij het Gemeentebestuur van Wittern. De aan de posterijen verschuldigde (innings-)kosten van 10 cent werden voldaan door een postzegel afgestempeld met het nummerstempel 202 [Meerssen]. Omdat het te innen bedrag lager was dan 10 gulden was geen fiscaal (zegel-)recht verschuldigd. Houthem ressorteerde op dat moment als hulppostkantoor onder Meerssen.

Het Limburgsch Nieuwsblad

Sinds 1876 verschijnt "Het Limburgsch Nieuwsblad", uitgave van de Weduwe Crolla en Zn.³

Volgens het Handboek "Op de bres voor de Pers"⁴ (pag. 503) wordt in de periode 1876–1880 door A. Crolla te Houthem-St. Gerlach op woensdag en

zaterdag uitgegeven: "*Het Nieuwsblad*", Courant voor de kantons Meerssen, Gulpen en omstreken. De Bibliografische Gegevens van de Stadsbibliotheek te Maastricht geven aan dat van 1878?-dec.1897 het Limburgsch Nieuwsblad is uitgegeven door Gebr. Crolla & Zn.

Hoe zit het nu precies met de eerste uitgave van de te Houthem gedrukte krant, want bovenstaande vermeldingen zijn niet eenduidig: naam en uitgever/drukker verschillen. Het juiste antwoord zal helaas waarschijnlijk nooit gegeven kunnen worden, tenzij bij een "zolderopruiming" nog ooit een 'bewijsexemplaar' opduikt.

MOBILIAIRE VERKOOP
uit hoofde van vertrek.

Op Donderdag 27 October 1881,
'smorgens ten 10 ure, zal op verzoek
en ter woning van *M. Akkermans te*
Honthem, openbaar worden verkecht:
Zijn g heelen inboedel, als kast, com-
mode, ledikant, stoelen, koper,
tin, glaswerk, zijpers, zoo goed als nieuw, 6 nieuwe
emmers, schudrjen, kuipen en vaten,
8 zware opstaande bijen, 40 kil. zuiver
honig, eenige bijenkorven, een
nieuwe windas of dommekracht,
klemaaks, 1200 dakpannen. Een
grootte hoeveelheid ongezaagd hout,
zooda eiken, kersten, olmen en
kastanje, benevens kerssen en esscher-
rijgeibout, 26 koop en schalen en dik
brandhout, 800 chanseu, bascule met
gewicht, ledige flesschen, enz enz.
mediet en onder gewone voor-

OPENBARE VERKOOP
te Strabeek.
— 9 —
De Notaris Palmén
te Valkenburg, zal op Maandag 24 October 1881, des voormiddags 10 ure, in de remise van het Heerenhuis No. 14a, te STRABEEK, gemeente Houthem, publiek op crediet verkoopen:

 Een vierwielig rijtuig met kap; een wagen voor boerenbedrijf, dienstig voor koeien of paarden; een zadel en verder paardentuig voor de voiture, een kippenhok, een karotenmolen, een toilet-koffer, eene partij vaten en kuipen, flesschen en kruiken.

 Verder tafels, balans, kink's, vogelskoeien, ladders, laarzenbinders, oudijzer, tuinbank, piedestal, verfiest met looper, eiken balken, bierstelling, een deegkneedmachine en wat verder te koop zal worden aangeboden.

Limburgsch Nieuwsblad van Zaterdag 22 October 1881.

Er is doodeenvoudig in de officiële archieven en bibliotheken geen enkel exemplaar te vinden. Wanneer [zéér voorzichtig] aan-genomen wordt dat deze courant een oplage zou hebben gehad van 250 stuks, dan valt een totale oplage in de periode 1876–1897, bij een verschijning van 2 à 3 maal per week, te becijferen op 600.000 à 700.000 exemplaren. En daar is officieel geen enkel exemplaar van bewaard! [Ter vergelijking een advertentie van De Limburger Koerier, uitgave van Weyerhorst te Heerlen in de Gids voor Valkenburg en het Geuldal in 1890: “*oplage ca. 12.000 exemplaren; telt alléén zooveel abonneementen als al de Limburgse bladen te zamen.*”]

[illegible]

Uit rekeningen, advertenties in andere, wel bewaard gebleven, couranten en periodieken, uit adresboeken e.d. zijn voldoende vermeldingen bekend, die het bestaan van deze te Houthem gedrukte krant onomstotelijk laten vaststellen.

En, mirabele dictu, na jarenlang speuren zijn er nog enkele exemplaren opgedoken uit het Crolla-archief.

Bijzonder erkentelijk is de Heemkundevereniging Houthem-St. Gerlach dat de heer T. Crolla uit Valkenburg a/d Geul een kopie van drie exemplaren ter beschikking heeft gesteld.

Twijfelloos staat nu vast dat op Woensdag 21 September 1881, No. 85, op Woensdag 5 October 1881, No. 89 en op Zaterdag 22 October 1881, No. 94, van de 6^e Jaargang, het **Limburgsch Nieuwsblad**, de goedkoopste en een der meest verspreide couranten van Limburg, uitgegeven werd door Gebr. Crolla te Houthem-St. Gerlach. De courant verschijnt dan 's woensdags en 's zaterdags.

Het ontstaan van een nieuwe krant in het vierde kwart van de 19^e eeuw is een landelijk verschijnsel. Telde Nederland in 1868 nog slechts 160 dag-, nieuws- en weekbladen, in 1890 waren dat er al 574.

De oorzaken voor die toename lag bepaald niet aan een afname van het analfabetisme (ca 10%), doch meer in de toename van industriële en handels-activiteiten. Uiteraard speelden vele factoren, zoals beter onderwijs, uitbreiding van het kiesrecht, het ontstaan van politieke partijen, toenemende publieke interesse, het gebruik van houtcellulose voor de papiervervaardiging enz. een rol.⁵ Bovendien werden een tweetal wezenlijke barrières weggenomen: het vervallen van het zegelrecht op nieuwsbladen en de verbetering van de verspreidingsmogelijkheden.

Het zegelrecht

Door de inlijving in 1795 van onze gewesten, als Departement van de Nedermaas, bij Frankrijk, werd ook de Franse wetgeving van kracht. Daartoe behoorde, sinds 30 september 1797, ook het zegelrecht, een fiscale heffing op velerlei "papieren", zoals kwitanties, 'notarieel' aktepapier, officiële akten van geboorte-, trouwen- en overlijden, enz.. Veelal werd het zegelrecht geheven naar de grootte van het betreffende stuk papier (zodat men o.a. overging tot het drukken van een klein formaat krant), maar ook wel naar de aard en inhoud van het geschrevene. Het vastleggen van een lening kon dan bijvoorbeeld veel zegelrecht kosten. En zoals veel "Franse" wetten, werd ook de Zegelwet in het Koninkrijk der Nederlanden gehandhaafd.

Voor dagbladen, couranten of nieuwspapieren, eens of meermalen in de week uitkomende, was sinds 1 september 1850 1 cent voor ieder afzonderlijk blad, onverschillig de oppervlakte, verschuldigd. Daarnaast moesten de kranten een vast zegelrecht op advertenties (35 cent per 7 regels, totaal 350 letters) ten behoeve van de fiscus innen.⁶

Nadat pogingen van liberale ministers van Financiën in 1852 en 1865, door tegenstand van de Tweede Kamer, mislukten, werd met ingang van 1 juli 1869 het verfoeide **dagbladzegel** afgeschaft. [In België was dat al in 1848 gebeurd. De Duitse staten kenden geen of een zéér geringe heffing].

De prijs van een krant werd daardoor gehalveerd, een stimulans om zelf abonnee te worden in plaats van in het koffiehuis kennis van het wereldnieuws te nemen.

Verspreidings-/posttarief

Het drukken van een krant is een technische bezigheid (waartoe vakmanschap en materiaal nodig is), maar zonder afzet, klanten en verspreidingsmogelijkheden, is succes uitgesloten.

Om geschreven/gedrukte berichten over te brengen moest men in die tijd gebruik maken van (post-)boden. De Nederlandse Posterijen had in 1850 besloten, ter voorfranking, postzegels van 5, 10 en 15 cent uit te geven. Dit leidde op 1 januari 1852 tot de uitgave van de eerste postzegels in Nederland. Wilde een uitgever/drukker zijn product naar een abonnee verzenden, dan was zulks een kostbare aangelegenheid. Gedrukte stukken waren onderworpen aan een port van ½ cent voor elk kwart vel, d.w.z. niet meer dan 8 vierkante palmen (dm²). Een krant versturen kostte dus minimaal 5 cent per nummer! [Bij een abonnementsprijs per kwartaal, franco per post, voor geheel Nederland f. 0,65, zoals in 1881 geadverteerd werd, zou voor 2 x 13 nummers, dus reeds f. 1,30 porto verschuldigd zijn geweest. En daar begon geen enkele uitgever aan].

En om vanuit Houthem enkele malen per week persoonlijk de krant te gaan afleveren in Maastricht, Vaals en Wittem bijvoorbeeld, was geen optie. In de grote steden, met de abonnees op 'loopafstand' was het posttarief niet of minder belangrijk. Het duurt tot 1 januari 1871 voordat een afzonderlijk **tarief voor drukwerken en nieuwsbladen** tot stand komt: ½ cent voor elk nummer of exemplaar voor dag- en weekbladen, indien het gewicht minder is dan 25 gram en 1 cent bij groter gewicht. Per 1 april 1892 wordt het tarief ½ cent t/m 40 gram en 1 cent daarboven t/m 150 gram. Op die datum werd ook de mogelijkheid geboden tot *franking* (niet met zegels maar) *bij abonnement*. Het port kon vanaf toen per kwartaal worden afgerekend, maar van enige korting was nog geen sprake. Voor 1892 moest dus elke per post verzonden courant met een postzegel (veelal op een adresstrookje of omslag geplakt) gefrankeerd worden. Voor de Houthemse uitgever/drukker Crolla was de gang naar het hulppostkantoor geen belemmering: Crolla had het postkantoor aan huis!

Einde krantendrukkerij in Houthem

De 'Crolla'-drukkerij te Houthem werd, na eerst door de weduwe Crolla-Weustenraad gedreven te zijn, door een drietal zonen voortgezet. Doordat Jos Crolla-Falise in 1891 uit de Firma Gebroeders Crolla stapt en in Valkenburg een eigen drukkerij start, terwijl Alphons Crolla meer heil ziet in de toeristenbranche [en het fameuse "Hotel het Geuldal" gaat exploiteren] is, naast andere factoren het einde van de krantenuitgeverij in Houthem nabij. Aan het compagnonschap van Alphons en Mathieu komt in 1898 definitief een einde. [Mathieu heeft in 1891/93 al een winkel in kantoorartikelen geopend, waar hij ook drukwerk verkoopt]. Dan is het "Limburgsch Nieuwsblad" al verkocht aan de firma K. Weyerhorst te Heerlen, die de rechten doorverkoopt aan de uitgeversmaatschappij Neerlandia, uitgever van de "Limburger Koerier" te Heerlen.

Al in 1896 wordt als uitgever 'Gebr. Crolla, Maastricht' vermeld, terwijl per 13-11-1897 de 'Maastrichtse Dagblad-drukkerij' drukker/uitgever is. Het Dagblad van Maastricht van 12 maart 1896 vermeldt dat het Limburgsch Nieuwsblad "eene sinds 21 jaren gevestigde en alomt verspreide Courant is". In hetzelfde Dagblad verschijnen advertenties, vanaf 10-12-1895, waarin vermeld wordt dat advertenties, geplaatst in het Dagblad, zonder prijsverhoging ook in het Nieuwsblad

geplaatst worden, en gratis in duizenden exemplaren verspreid wordt. Vanaf 13-11-1897 lijkt het er sterk op dat het Nieuwsblad de anderdaagse editie van De Zuid-Limburger is, iets wat sinds 1897 omgezet wordt in een feitelijke anderdaagse krant.⁶ De samenwerking van de Houthemse, Heerlense en Maastrichtse krant, en het uiteindelijke samengaan, aan het einde van de 19e eeuw kan de gedachte aan een hedendaagse fusie van Limburgse kranten slechts voeden. L'histoire se répète.

Conclusie

Het bestaan van een Houthemse krant met regionale betekenis is weliswaar aangetoond, maar veel vragen blijven nog bestaan. Misschien dat (toevallige) vondsten van meerdere exemplaren, en een bestudering daarvan, opheldering kunnen geven over de invloed, verspreidingsgebied, samenstellers/journalisten, correspondenten enz. Het lijkt onbestaanbaar dat een drietal Houthemse broers gedurende zo lange periode een krant, met landelijk en internationale berichten, zouden hebben kunnen samenstellen en uitbrengen. De relatie tussen Karel Weijerhorst en Alphons Crolla was uitstekend; beiden zouden het drukkers-vak bij vader Weijerhorst geleerd hebben. Alphons Crolla was getrouwd met een Heerlense, hetgeen een band met Heerlen aannemelijk maakt. Werkten het Limburgsch Nieuwsblad te Houthem en De Limburger Koerier wellicht (op deelgebieden) samen? Kwamen de internationale berichten toen al via (welk) persbureau? Hoe en waarom gingen de diverse bladen omstreeks 1896/98 helemaal samen?

Pastoor Thissen uit Amstenrade voerde een tijdlang de redactie van De Limburger Koerier te Heerlen. Zou er in Houthem ook een dergelijke stuwende figuur aanwezig zijn geweest?

De sluier over de Houthemse krant is iets opgetrokken. Wat is er nog verborgen? De tijd [en wellicht publicatie in een volgend Sjtiegelke] zou het kunnen leren. Wie gaat verder op zoek?

Bronnen/geraadpleegde literatuur

1. Met dank aan de heer Ton Crolla voor het beschikbaar stellen voor een door hem samengestelde verzameling Crollaria, een geschiedenis/genealogie over de familie Crolla.
2. Jan G.M. Notten, De familie Crolla in Houthem in de negentiende eeuw, 't Sjtiegelke, 2003/20 blz. 6-18.
3. Jan G.M. Notten, De familie Crolla in Houthem in de negentiende eeuw, 't Sjtiegelke, 2003/20 blz. 12.
4. Dr. Joan Hemels, "Repertorium van de Nederlandse pers 1848-1890", Op de bres voor de pers, Assen, 1969, blz. 375-580
5. Dr. Maarten Schneider i.s.m. Dr. Joan Hemels, De Nederlandse krant 1618-1978, Baarn, 1979, blz. 190.
6. In 1861 lag het percentage zegelrecht van de abonnementsprijzen van Nederlandse couranten tussen de 31 en 57 (gemiddeld 44), terwijl dat voor buitenlandse kranten, in Nederland ingevoerd, tussen 25 en 118 (gem. 68) lag.
7. Ton Crolla in Crollaria Cr V-32. De uitvoerige verzameling gegevens uit diens Crolla-archief maakten het mogelijk om dit artikel te kunnen samenstellen, waarvoor oprechte dank.
8. Krantendocumentatie van de Stadsbibliotheek Maastricht, door E. Ramakers; [niet gepubliceerd].